

Prevezanika Chronika

No 22 (1989)

ΠΡΕΒΕΖΑΝΙΚΑ ΧΡΟΝΙΚΑ, 22 (Απρίλιος-Μάιος-Ιούνιος 1989)

Ο Ελληνοτουρκικός πόλεμος (1897) στην Ήπειρο

Ανδρέας Καρζής

doi: [10.12681/prch.41503](https://doi.org/10.12681/prch.41503)

Copyright © 2025, Ανδρέας Καρζής

This work is licensed under a [Creative Commons Attribution 4.0](https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/).

To cite this article:

Καρζής Α. (2025). Ο Ελληνοτουρκικός πόλεμος (1897) στην Ήπειρο. *Prevezanika Chronika*, (22), 53–60.
<https://doi.org/10.12681/prch.41503>

Ο ΕΛΛΗΝΟΤΟΥΡΚΙΚΟΣ ΠΟΛΕΜΟΣ (1897) ΣΤΗΝ ΗΠΕΙΡΟ

(Από το ημερολόγιο ανώνυμου, γερμανού αξιωματικού του τουρκικού στρατού στον ελληνοτουρκικό πόλεμο).

Ανδρέα Καρζή

Στο δυτικό πεδίο της μάχης στην Ήπειρο, η Τουρκία ήταν αναγκασμένη εξ αιτίας του εδάφους να περιοριστεί σε άμυνα.

Η σημαντικότερη θέση η οποία όριζε την κυριαρχία στο νότιο μέρος της Ηπείρου είναι η Πρέβεζα καθώς και οι τοποθεσίες της Στρεβίνας και Πέντε Πηγάδια.

Η Πρέβεζα χάρη στην τοποθεσία στην οποία βρίσκεται αποτελεί ένα ισχυρό φρούριο. Βρίσκεται χτισμένη σε μια χερσόνησο η οποία χωρίζεται από την υπόλοιπη στεριά από τους βάλτους. Μια μικρή οροσειρά που υψώνεται πάνω από τη χερσόνησο, είναι οχυρωμένη με ισχυρό πυροβολικό από τους Τούρκους. Από τη θάλασσα δεν υπάρχει φόβος να την πλησιάσει εχθρικός στόλος, γιατί η παραλία είναι ρηχή και προφυλαγμένη από τα γύρω φρούρια - οχυρά.

Το κυριότερο οχυρό των Ελλήνων ήταν η Άρτα. Νότια και πάνω από την πόλη της Άρτας υψώνεται μια οροσειρά μέχρι 160μ. στην αριστερή όχθη του Αράχθου, που απλώνεται μέχρι την Κόπραϊνα.

Στο ύψωμα αυτό βρίσκεται ένα στρατόπεδο και σ' αυτή τη θέση είχαν

στήσει οι Έλληνες αρκετές πυροβολαρχίες. Μια πυροβολαρχία ήταν στραμμένη προς τη γέφυρα της Άρτας, δυο πυροβολαρχίες είχαν στο στόχο τους το Ιμαρέτ η μια, και τη Γραμενίτσα η άλλη.

Οι τοποθεσίες Ιμαρέτ, Γραμενίτσα και Βλεχέρνα βρίσκονται απέναντι στο τουρκικό τμήμα της πόλης, σε πλαγιές και οχυρωμένες με τουρκικά κανόνια που περικυκλώνουν τις ελληνικές πυροβολαρχίες..

Από τις θέσεις που κατείχαν οι Έλληνες είχαν στήσει ακόμα δυο πυροβολαρχίες, μια στο Πέτα και την άλλη στη Μαρκινάδα.

Οι δυνάμεις που διέθεταν τα δυο αντίπαλα στρατεύματα ήταν οι εξής:

Οι Τούρκοι είχαν 7.000 στρατό και 12 κανόνια στην Άρτα, 12.000 άντρες στα Πέντε Πηγάδια, 4.000 στην Πλάκα και στο Συρράκο και 5.000 στα Γιάννινα.

Οι Έλληνες είχαν στην Άρτα 4 τάγματα πεζικού, 2 τάγματα(πρώτο και τρίτο) το δεύτερο τάγμα ιππικού και 5 πυροβολαρχίες. Ο αριθμός των στρατιωτών έφτανε τις 16 χιλιάδες άντρες υπό τις διαταγές του στατηγού Μάνου.

Τα σημαντικότερα στατηγικά

σημεία ήταν η Άρτα και το Πέτα. Ο δρόμος εφοδιασμού ξεκινούσε από το λιμάνι της Κόπραινας. Από το Κομπότι μέχρι το Μπάνι συνεχιζόταν η αλυσίδα της άμυνας και στην αριστερή όχθη του Αράχθου στρατοπέδευαν 3.000 - 4.000 άντρες. Η οχυρωματική γραμμή Άρτα - Πέτα προστατεύονταν από 30 περίπου κανόνια, ενώ οι θέσεις των Ελλήνων ήταν ευνοϊκές.

Η στρατιωτική δύναμη των Τούρκων υπολογίζονταν γύρω στις 28.000 άντρες και 48 κανόνια. Από αυτούς, 3.000 περίπου ήταν οχυρωμένοι στην Πρέβεζα. Άλλοι τόσοι περίπου είχαν πιάσει την δεξιά όχθη του Αράχθου, στη Φιλιπιάδα. Ένα τάγμα, βρισκόνταν σε απόσταση 5χλμ από τη γέφυρα της Άρτας και μεταξύ Ιμαρέτ - Γραμενίτσας, σε απόσταση 2χλμ. μακριά από τα σύνορα της ελληνικής οχυρωματικής γραμμής.

Η τρίτη δε οχυρωματική γραμμή των Τούρκων βρίσκονται στο δρόμο των Ιωαννίνων, πλησίον στα Πέντε Πηγάδια.

Στις 18 Απριλίου άρχισε η μάχη με τον βομβαρδισμό της πόλης έγινε με σκοπό να ετοιμάσει το έδαφος για την επίθεση.

Στις 20 Απριλίου, στις 4π.μ. άρχισε η τουρκική επίθεση. Από τα χαρακτηριστικά που υπήρχαν κατά μήκος της όχθης του ποταμού άρχισαν να ακούγονται πυροβολισμοί, που είχαν σκοπό να αποσπάσουν την προσοχή των Ελλήνων και θα μπορούσαν έτσι να ανοίξουν ένα πέρασμα. Όμως η έφοδος των Τούρκων αποκρούστηκε με επιτυχία κοντά στη γέφυρα.

Στις 27 Απριλίου τα μεσάνυχτα

άρχισε η τρίτη επίθεση των Τούρκων. Όμως και αυτή η προσπάθειά τους να καταλάβουν τη γέφυρα στάθηκε άτυχη.

Το άλλο πρωί ένας Αλβανός έφερε μήνυμα στους Έλληνες πως οι Τούρκοι αποχώρησαν, ενώ στην πραγματικότητα, είχαν αποσυρθεί μέχρι την Φιλιπιάδα.

Μόλις μαθεύτηκε η αποχώρηση των Τούρκων, οι κάτοικοι της γύρω περιοχής όρμησαν στην πόλη της Άρτας και γιόρτασαν το γεγονός. Όλοι ήταν τώρα σίγουροι πως η Ήπειρος θα ελευθερωνόταν από την τουρκική κυριαρχία.

Ο βομβαρδισμός της Άρτας και οι επιθέσεις δεν έκαμψαν το ηθικό του λαού ενώ οι κανονιές δεν έκαναν σοβαρές ζημιές. Ο στατηγός Μάνος διέταξε αμέσως την καταδίωξη του εχθρού.

Με ένα μέρος του στρατού πέρασε τον Άραχθο και κατευθύνθηκε προς τη Φιλιπιάδα, μια άλλη ταξιαρχία στατοπέδευσε στο χωριό Στρεβίνα, νότια από τα Πέντε Πηγάδια.

Η τουρκική ταξιαρχία είχε αποσυρθεί προς τον Λούρο και περίμενε την επίθεση του ελληνικού στατεύματος κοντά στη Φιλιπιάδα.

Μετά από σύντομη μάχη οι Τούρκοι οπισθοχώρησαν στο στενό που βρίσκεται στα Πέντε Πηγάδια. Έτσι ο στρατηγός Μάνος κατέλαβε τη Φιλιπιάδα.

Η είδηση της οπισθοχώρησης, δημιούργησε ανησυχίες στην Κωνσταντινούπολη. Δόθηκε διαταγή να σταλούν ενισχύσεις από τα Γιάννινα και δυο καινούριες μεραρχίες στάλθηκαν αμέσως στο πεδίο της μάχης, ενώ διαδόθηκε η φήμη ότι ο στρατηγός του

τουρκικού στρατεύματος, εγκατέλειψε τη θέση του.

Στις επόμενες μέρες η κατάσταση δεν άλεξε. Οι Έλληνες ήταν οχυρωμένοι στην έξοδο του στενού και προσπαθούσαν με μικρές εφόδους που έκαναν να διασκορπίσουν τη δύναμη των Τούρκων.

Για τα γεγονότα που διαδραματίστηκαν από τις 27 - 30 Απριλίου στα Πέντε Πηγάδια, οι πληροφορίες που έχουμε είναι ασαφείς.

Ο ανταποκριτής όμως της εφημερίδας «Daily News» που παρακολούθησε την διεξαγωγή της μάχης στο ελληνικό στρατόπεδο μας δίνει μια εικόνα από το πεδίο της μάχης.

Δυο δρόμοι οδηγούν από τον Αμβρακικό κόλπο στο νότο προς τα Γιάννινα. Ο ένας βρίσκεται στην κοιλάδα του Λούρου από την Πρέβεζα για τη Φιλιπιάδα και είναι ένας πλατύς και καλός δρόμος. Ο άλλος δρόμος οδηγεί από Άρτα περνώντας από τον Καρβασαρά (Αμφιλοχία), για τα Πέντε Πηγάδια που βρίσκονται στο ομώνυμο στενό, είναι όμως δυσκολοδιάβατος δρομος αλλά έχει γερά οχυρά.

Περίπου μισή ώρα μακριά από τα Πέντε Πηγάδια ενώνονται οι δυο δρόμοι που οδηγούν στα Γιάννενα.

Οι Έλληνες προχώρησαν μέχρι τα Πέντε Πηγάδια κατέλαβαν το μέρος αυτό και βρίσκονταν διασκορπισμένοι στα στενά περάσματα των βουνών, σκοπεύοντας να προχωρήσουν προς τα Γιάννινα, αφού πρώτα κατάφερναν να κυριεύσουν την Πρέβεζα.

Η διασκόρπιση όμως του ελληνικού στατού είχε σαν συνέπεια, ένα τάγμα

που είχε προχωρήσει στο χωριό Κοντοζάκι να αιφνιδιαστεί από τους Τούρκους και σχεδόν αποδεκατίστηκε.

Στις 27 Απριλίου οι Έλληνες βρίσκονταν σε μια οχυρωμένη θέση ανατολικά του δρόμου που διασχίζει το στενό περάσμα. Η θέση αυτή όμως βρίσκονταν κάτω από τα πυρά των Τούρκων που είχαν οχυρωθεί στη βουνοπλαγιά, στην άκρη της κοιλάδας.

Ο στατηγός Μπότσαρης κρατούσε τα οχυρά αυτά με 6.000 άντρες. Στο χωριό Κουμαντζάδες βρίσκονταν 3.000 στατιώτες με 6 κανόνια και 2 χλμ. νοτιότερα βρίσκονταν 1.000 στατιώτες με 8 κανόνια. Η εφεδρία με 1.600 άντρες και 4 κανόνια βρίσκονταν στο χωριό Καρβασαρά.

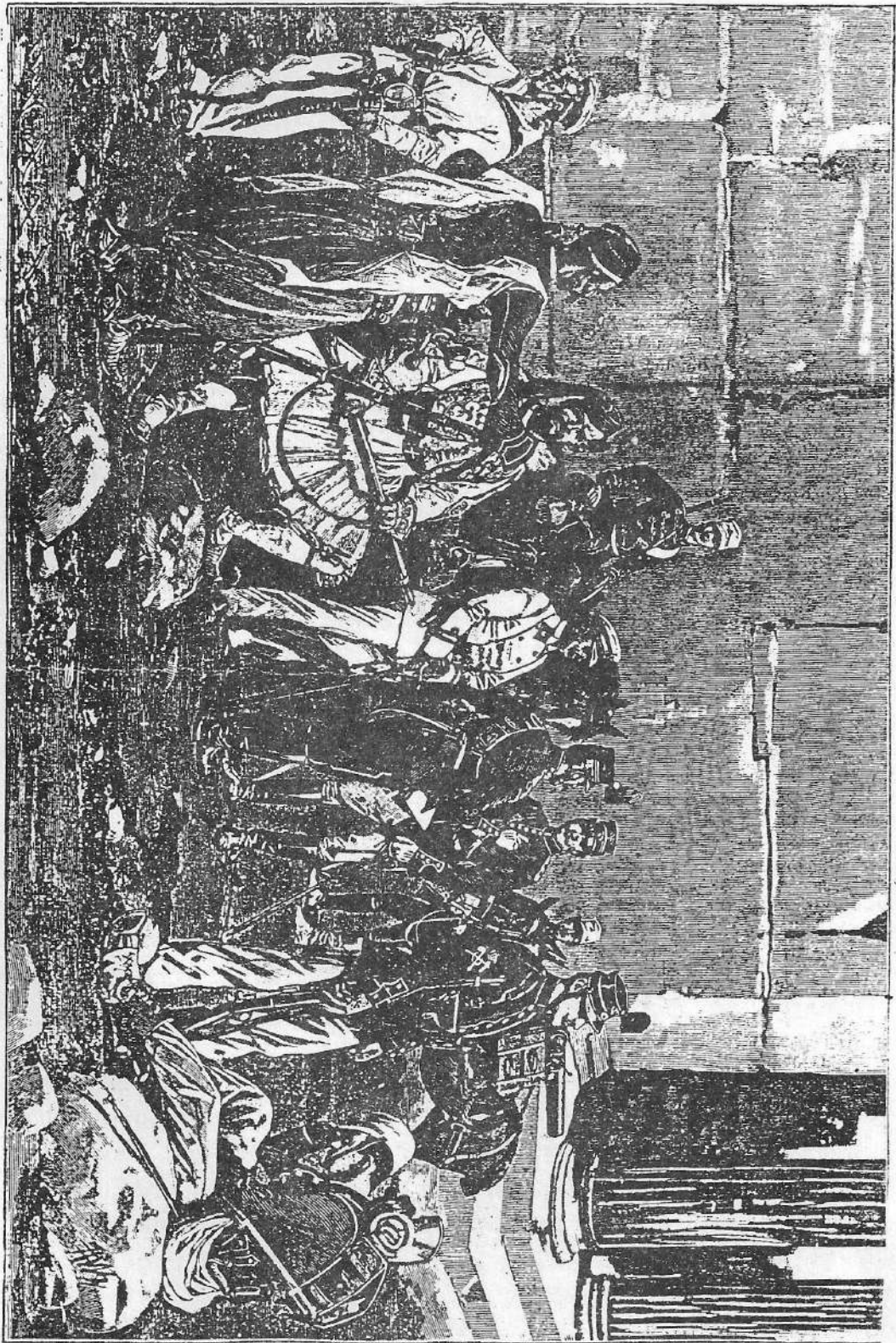
Στις 28 και 29 Απριλίου διεξάγησαν αιματηρές μάχες μετά από επιθέσεις των Τούρκων.

Η μάχη άρχισε στις 28 Απριλίου το πρωί. Ξεκίνησε με την επίθεση ενός τμήματος του τουρκικού στατού εναντίον των οχυρών του Μπότσαρη.

Η τουρκική ταξιαρχία με 4.000 άντρες και μερικά κανόνια προσπάθησε αρκετές φορές να αιφνιδιάσει το ύψωμα που υπερασπιζόταν από ευζώνους και στατιώτες.

Φάνηκε πως οι Έλληνες είχαν ανάγκη από ενισχύσεις γιατί οι επιθέσεις των Τούρκων γίνονταν όλο και πιο σφυκτικές είχαν μεταξύ του χωριού Χανόπουλου και του υψώματος αυτού 6.500 στρατιώτες και 30 κανόνια.

Δυστυχώς οι ενισχύσεις δεν ήρθαν και τα τουρκικά πυρά δυνάμωναν όλο και περισσότερο, μέχρι στις 29 Απρίλη το πρωί. Το απόγευμα οι Τούρκοι ε-

Γαυδελίη (εθνομικιστής 0).

Γεωργίου - Αρναούτου

Τα Ελληνικά στρατεύματα

Τα Τουρκικά στρατεύματα

τοιμάστηκαν για τη μεγάλη επίθεση. Το περίεργο ήταν πως από την ελληνική μεριά δεν ακούστηκε κανένας πυροβολισμός, ούτε όταν οι Τούρκοι στις τρεις και μισή άρχισαν να επιτίθενται. Είκοσι λεπτά αργότερα οι Έλληνες αποσύρονταν προς το χωριό Χανόπουλο. Οι Εύζωνοι όμως αντιστάθηκαν ηρωικά μέχρι στις 5 ώρα εναντίον της δεκαπλάσιας σχεδόν δύναμης των Τούρκων.

Η μάχη πλησίαζε στο τέλος. Είχε δοθεί διαταγή γενικής υποχώρησης και σε λίγο είχαν καταληφτεί όλα τα οχυρά. Μάταια προσπάθησαν οι Έλληνες αξιωματικοί να ανακόψουν την υποχώρηση του στρατού. Φτάνοντας κοντά στη γέφυρα βρήκαν όλους τους δρόμους αποκλεισμένους από κοπάδια ζώων και χωρικούς που έφευγαν γεμάτοι πανικό.

Αυτή η επίθεση των Τούρκων συνέτριψε το ηθικό του στρατού και του πληθυσμού της περιοχής. Η φυγή των κατοίκων που έπαιρναν μαζί τους τα κοπάδια τους δυσκόλευαν την υποχώρηση του στρατού.

Οι μάχες στις 28 και 29 Απριλίου είχαν σαν συνέπεια στις 30 Απριλίου να μην υπάρχει ούτε ένας Έλληνας στρατιώτης στην τουρστική περιοχή.

Το στράτευμα του στρατηγού Μάνου είχε μεγάλες απώλειες σε άντρες και το ηθικό των υπολοίπων είχε συντριβεί... Ο βορμβαρδισμός της Πρέβεζας και της Νικόπολης δεν έφερε κανένα αποτέλεσμα.

Παρόλα αυτά οι αρχηγοί του ελληνικού στρατού κατέστρωναν καινούρια σχέδια. Στις 3 Μαΐου ξεκίνησαν 2.500 εθελοντές με την πρωτοβουλία της οικογένειας των Μποτσαραίων από την

Αθήνα για τον Πειραιά και από εκεί για την Ήπειρο.

Αρχηγός τους ήταν μια ελληνίδα «Η Παρθένα της Ορλεάνης» που ονομάζονταν Ελένη Κωνσταντινίδη και ήταν 17 χρονών. Θεωρούνταν σαν μια άριστη σκοπεύτρια.

Οι ελάχιστα επιτυχείς μάχες που διεξάγησαν στη Θεσσαλία η υποχώρηση των Ελλήνων και η κατάληψη του Βόλου από τον τουρκικό στρατό παρακίνησαν την ελληνική κυβέρνηση να σταματήσει τις εχθροπραξίες και να προσπαθήσει με διπλωματικές διαπραγματεύσεις να κλείσει ανακωχή.

Όμως πριν αρχίσουν τις διαπραγματεύσεις για ανακωχή ήθελαν να ελευθερώσουν πρώτα τα από καιρό πολιορκημένα φρούρια της Πρέβεζας και της Νικόπολης.

Ο πρωθυπουργός Ράλης ζήτησε τη γνώμη του στρατηγού Μάνου αν θα πρέπει να ελπίζει σε μια καινούρια στρατιωτική επιχείρηση στην Ήπειρο, ότι θα λήξει με επιτυχία. Ο στατηγός Μάνος απάντησε πως είναι πιθανό να έχει επιτυχία.

Αμέσως άρχισαν να καταφθάνουν ενισχύσεις και το στράτευμα άρχισε κι αυτό να αναδιοργανώνεται. Ο στατηγός Μάνος κατέστρωσε το στατηγικό σχέδιο που είχε σαν βάση να εμποδίζει κάθε ενίσχυση του τουρκικού στρατού, να αποκλείσει τον σύνδεσμο μεταξύ Γιάννινα - Πρέβεζα και Νικόπολη και να αποσπάσει ένα σημαντικό στατηγικό σημείο του εχθρού, ώστε να μπορούν να ελέγχουν το δρόμο που οδηγεί από τα Γιάννινα στον Αμβρακικό κόλπο, που συνδέει την πρωτεύουσα με

την Πρέβεζα και Νικόπολη.

Από τις μάχες που διεξάγηκαν κατά τη διάρκεια της καινούριας στρατιωτικής επιχείρησης στις 12, 13 και 14 Μαΐου μεταξύ Λούρου και Άρτας στο δρόμο που συνδέει τα Γιάννινα με την Άρτα έχουμε πληροφορίες από ορισμένους ανταποκριτές.

Στις 12 Μαΐου το απόγευμα προχώρησε ο στατηγός Μπαϊρακτάρης εναντίον του Ιμαρετ και διαξάγησαν μικρές εχθροπραξίες.

Συγχρόνως κινήθηκε και ο στατηγός Γκολφινόπουλος με τη μεραρχία του προς τη γέφυρα του Λούρου για να την υπερασπίσει σε πιθανή επίθεση των Τούρκων.

Ο στρατηγός Δόξας πέρασε το ποτάμι της Άρτας προς την Πλάκα για να αντισταθεί στους Τούρκους.

Οι εθελοντές του τμήματος του Μπότσαρη είχαν αναλάβει να εμποδίσουν κάθε προσπάθεια εξόδου από την Πρέβεζα.

Ο Μπαϊρακτάρης πήρε διαταγή να κρατήσει αμυντική στάση για να μπορέσει αν χρειαζόταν να ενισχύσει το στράτευμα του Γκολφινόπουλου.

Προχώρησε όμως σε επίθεση, στις 13 Μαΐου εναντίον των Τούρκων οι οποίοι κατείχαν τις θέσεις Στρεβίνα, Χανόπουλο και Γρεβενίτσα. Τα σημεία αυτά τα προστάτευαν 8.000 άντρες με μερικά κανόνια.

Οι Έλληνες Εύζωνοι πολεμώντας γενναία κατάφεραν να τρέψουν το τουρκικό στράτευμα σε υποχώρηση. Η μάχη έληξε νικηφόρος για τους Έλληνες.

Τη νύχτα συνεχίστηκε οκανονιοβολισμός μέχρι που η ομίχλη εμπόδισε κάθε εχθροπραξία.

Την Παρασκευή στις 14 Μαΐου οι Έλληνες συνέχισαν την επίθεση. Τρεις φάλαγγες Ελλήνων προχώρησαν κατά του Χανόπουλου. Όμως η πυκνή ομίχλη που συνεχίζονταν, εμπόδιζε κάθε προσπάθεια επίθεσης. Αντίθετα οι Τούρκοι από τη θέση τους μπορούσαν να παρακολουθούν κάθε κίνηση των Ελλήνων και να αμύνονται.

Οι επιθέσεις των Ευζώνων και του πεζικού αποκρούστηκαν. Κατά τις 4 το απόγευμα, ο στατηγός Μπαϊρακτάρης ξεκίνησε την τελευταία μεγάλη επίθεση κατά των Τούρκων. Η βροχή που ξέσπασε λίγο αργότερα, έδωσε τον τερματισμό της τριήμερης μάχης.

Στις 15 Μαΐου το πρωί έβλεπε κανείς τους Τούρκους να σκάβουν χαρακώματα στο πεδίο της μάχης. Όμως και στα δυο στρατόπεδα το ηθικό των αντρών είχε καταρρεύσει.

Οι Έλληνες κρατούσαν ακόμη τις αρχικές τους θέσεις και παρόλο που δεν είχαν σοβαρές απώλειες, ο στρατηγός Μάνος έδωσε διαταγή για γενική υποχώρηση προς τη γέφυρα της Άρτας.

Κατά τις 5 το πρωί είχαν φτάσει και οχυρώθηκαν στις θέσεις τους γύρω από την Άρτα. Το άλλο τμήμα, εκείνο του στρατηγού Δόμα δεν είχε καταφέρει καμιά νίκη. Οι απώλειες των Ελλήνων στις μάχες αυτές ανέρχονταν περίπου στους 700 νεκρούς και τραυματίες.

Οι εθελοντές του Μπότσαρη ήθελαν να εμποδίσουν το Τούρκους αυτούς που βρίσκονταν στην Πρέβεζα, να προχωρήσουν προς τη Φιλιπιάδα. Στις 15

Μαΐου όταν σταμάτησαν οι εχθροπραξίες στο Γρίμποβο, σταμάτησαν κι εδώ οι μάχες.

Τα πυρομαχικά είχαν αρχίσει να λιγοστεύουν και στρατηγός Γκολφινόπουλος δεν είχε στείλει την ενίσχυση που περίμεναν, με αποτέλεσμα η επιχείρηση των εθελοντών του Μπότσαρη να έχει άδοξο και καταστροφικό τέλος.

Κατά την υποχώρηση του ελληνικού στρατού τη νύχτα τις 16 Μαΐου, είχε απλωθεί η είδηση αυτή καθώς και το γεγονός πως τα πλοία τα οποία έπρεπε να τους παραλάβουν, δεν βρίσκονταν στην καθορισμένη ώρα εκεί που είχε ορισθεί τους σήκωσε πανικό. Έτσι εγκατέλειψαν τις θέσεις τους και όρμησαν προς τη θάλασσα για να γλυτώσουν την αιχμαλωσία.

Η τουρκική φρουρά που βρίσκονταν στην Πρέβεζα βλέποντας τις κινήσεις αυτές άρχισε να τους πυροβολεί. Πολλοί στρατιώτες άφησαν τη ζωή τους εκεί πριν προλάβουν να φτάσουν στη θάλασσα, ενώ οι υπόλοιποι κατάφεραν να φτάσουν λίγο αργότερα στα πλοία, χωρίς όμως όπλα.

η επιχείρηση Μπότσαρη έληξε καταστροφικά έχοντας απώλειες 320 νεκρούς και τραυματίες και οι αγνοούμενοι έφθαναν τους 200.

Οι τελευταίες τρεις μέρες της μάχης επέφεραν στους Έλληνες απώλειες 500 νεκρών και 1000 τραυματίες και αγνοουμένους. Στις 19 Μαΐου οι εχθροπραξίες σταμάτησαν και στις 20 του ίδιου μήνα υπογράφηκε ανακωχή για 14 μέρες.

Παρόλη τη γενειότητα που έδειξαν οι Έλληνες κατά τη διάρκεια των μαχών το αποτέλεσμα ήταν αοητικό.

Η κατάληψη της Πρέβεζας, της Νικόπολης, των Πέντε Πηγαδιών και των Ιωαννίνων, ήταν ο σκοπός του στρατηγού Μάνου.

Σκόπος εξάλλου της κυβέρνησης ήταν τα μέρη που θα καταλάμβανε στην Ήπειρο να τα κρατούσε μετά τη συνθήκη ανακωχής σε αντάλλαγμα με εκείνα της Θεσσαλίας που είχε χάσει.

Οι υπολογισμοί αυτοί ναυάγησαν εξαιτίας της απερίσκεπτης διεύθυνσης των στρατιωτικών επιχειρήσεων και της αριθμητικής υπεροχής των Τούρκων.

Μετά την υπογραφή της συνθήκης ο στρατηγός Μάνος καθαιρέθηκε από το αξίωμα του και στάλθηκε στο στρατοδικείο.

Τον αντικατέστησε ο στρατηγός.....

Ας ρίξουμε και μια ματιά στις απώλειες του τουρκικού στρατεύματος όπως έχει σημειώσει ο παραπάνω ανώνυμος αξιωματικός.

ΣΤο Θεσσαλικό πεδίο της μάχης 900 νεκροί και 2.400 τραυματίες και στο Ηπειρωτικό πεδίο 95 νεκροί και 265 τραυματίες. Από αυτούς το 8% σχεδόν των νεκρών ήταν αξιωματικοί, γεγονός που επιβεβαιώνει την προσωπική αυτοθυσία των Τούρκων αξιωματικών.

Εδώ τελειώνει και το χρονικό για τον Ελληνοτουρκικό πόλεμο στην Ήπειρο, που ασφαλώς μας έδωσε πολλά άγνωστα στοιχεία αφού προέρχονται από άτομα που τα έζησε από κοντά όλα αυτά τα γεγονότα και όπως είδαμε αναφέρεται πάνω σε πραγματικές γραμμές. Λυντενσάιντ

Δ. Γερμανίας (1988)

Καρζής Ανδρέας.